

SCHRIFTELIJKE VRAAG

nr. 776
van **TINNE ROMBOUTS**
datum: 19 juni 2020

aan **ZUHAL DEMIR**

VLAAMS MINISTER VAN JUSTITIE EN HANDHAVING, OMGEVING, ENERGIE EN TOERISME

Wolvenpopulatie - Maatregelen

De terugkomst van de wolf zorgt voor heel wat beroering in Vlaanderen. Recent werd opnieuw een wolf gespot in de omgeving van Duffel-Lier. Daar beet hij niet alleen schapen dood, maar naar alle waarschijnlijkheid is hij ook verantwoordelijk voor de dood van een koe. In de literatuur is er maar in 5% sprake van schadegevallen bij runderen. Dit is gedrag dat een zwervende wolf normaal niet vertoont.

Deze recente gebeurtenissen hebben de discussie over de wolf in Vlaanderen aangewakkerd. Echter, de discussie rond de wolf wordt in onze commissie al langer gevoerd. Nu er opnieuw een wolf is gesignaleerd, is het tijd om een versnelling hoger te schakelen zodat we weten wat te doen in bepaalde gevallen, bijvoorbeeld wanneer de wolf ook groter vee begint aan te vallen.

Onder de vorige minister van Leefmilieu werd voor de eerste keer een wolvenplan (2018) opgemaakt. Maar de evoluties van de laatste maanden tonen aan dat dit plan aan een actualisatie toe is.

Met in het achterhoofd de discussies die we in het parlement reeds gehad hebben en de antwoorden van de minister, heb ik enkele vragen.

1. Om een goede monitoring te doen van de aanwezigheid van een wolf en zijn/haar gedrag op ons grondgebied is een goede verzameling van informatie, waarnemingen en schade belangrijk. Dit bepaalt immers ook hoe snel en accuraat een overheid kan reageren.

We stellen echter vast dat de overheidsinformatie omtrent de wolf diep verscholen zit op de website van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) en het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) (<https://www.natuurenbos.be/wolf-schade>). Wanneer via zoekmachines 'wolf' wordt ingegeven, komt men op geen enkele manier terecht op deze overheidspagina.

Op deze website wordt helemaal op het einde van de pagina gevraagd om waarnemingen te melden via: wolf@inbo.be.

Schadegevallen kan men kenbaar maken via de inspectiedienst van ANB, waarbij vervolgens verwezen wordt naar drie regionale inspectiediensten.

Indien men een schadevergoeding wil aanvragen, kan dit via een link op deze pagina naar een e-loket.

Twee belangenorganisaties zijn wel prominent aanwezig op het net en bereikbaar via de zoekrobot. Deze twee initiatieven vragen uitdrukkelijk om meldingen van waarnemingen kenbaar te maken via hun eigen kanalen waarnemingen.be (Natuurpunt) en wolven@landschapvzw.be of via een telefoonnummer of twee gsm-nummers (welkom wolf), waarbij wordt gesuggereerd dat dit laatste het unieke wolvenmeldpunt voor België is. Zij zouden vervolgens de informatie of waarnemingen doorgeven aan INBO met het oog op één centrale informatiedatabank.

- a) Is de minister het eens dat het monitoringnetwerk van de overheid moet kunnen rekenen op de snelst mogelijke, rechtstreekse informatie?
- b) Op welke manier zal de minister de overheidsinformatie specifiek m.b.t. de wolf (maar ook voor de andere diersoorten) meer op de voorgrond brengen en kenbaar maken? Ziet ze mogelijkheden om met alle organisaties o.a. 'welkom wolf' en Natuurpunt afspraken te maken om het unieke meldpunt (wolf@inbo.be) kenbaar te maken in plaats van te werken met elk een eigen meldpunt en vervolgens de informatie te 'verwerken' en door te geven.
- c) Het unieke overheidsmeldpunt wolf@inbo.be is enkel een mailadres. Indien we een goed monitoringsnetwerk willen uitbouwen lijkt het aangewezen om een (beperkt) aantal vragen standaard te laten beantwoorden. Hiermee is het voor de burger ook onmiddellijk duidelijk wat hij/zij bij zo'n melding best kan doorgeven.

Overweegt de minister om hiervoor een meer gebruiksvriendelijk meldingsformulier uit te werken?

- d) Op het moment dat mensen melding willen doen van een waarneming of schade door een wolf, willen zij veelal ook dadelijke feedback. Een permanent, neutraal telefonisch contactpunt van de overheid (voor de wolf en andere diersoorten) lijkt dan ook een noodzakelijke dienstverlening naar betrokken burgers.

Hoe staat de minister hier tegenover en wanneer ziet zij dit realiseerbaar?

- e) De aanvraag voor schadevergoeding is volgens de website van ANB enkel mogelijk via een e-loket. Onze samenleving is de laatste jaren enorm gedigitaliseerd, maar we kunnen daarnaast niet ontkennen dat er nog een digitale kloof is. Bovendien zullen er bij dergelijke aanvraagprocedures ook vragen of onduidelijkheden naar bovenkomen.

Welke initiatieven zal de minister ondernemen om deze aanvraagprocedure toegankelijker te maken?

- i. Is het mogelijk om bij het aanvraagformulier standaard, duidelijk een telefonisch contactpunt te vermelden waar men ondersteuning kan krijgen om dit formulier in te vullen (voor alle aanvraagformulieren)?
- ii. Hoe kan iemand, die niet in de mogelijkheid is om via het e-loket een aanvraagformulier in te vullen, toch een aanvraag voor schadevergoeding doen? Wat is de te volgen procedure? Kan deze ook duidelijk mee gecommuniceerd worden?
- iii. Hoeveel aanvragen voor schadevergoedingen (veroorzaakt door de wolf) zijn er de laatste vijf jaar per diersoort geweest (per provincie)?
- iv. Hoeveel schadevergoedingen (veroorzaakt door de wolf) werden effectief uitbetaald (per provincie), voor welk bedrag (gemiddeld per diersoort, laagste en hoogste bedrag) en wat is per jaar de gemiddelde duurtijd van uitbetaling (na aanvraag) per diersoort?

- v. Kunnen de aangevraagde schadevergoedingen cartografisch weergegeven worden?
 - vi. Hoe verhouden de aanvragen tot schadevergoedingen zich ten opzichte van de gemelde waarnemingen per diersoort? Dienen aanvragen tot schadevergoedingen zich ook apart te melden bij waarnemingen of wordt dit (automatisch) backoffice gestroomlijnd?
2. Na het wolvenoverleg van 12 maart 2020 gaf de minister aan werk te willen maken van een verhoogd toezicht en verhoogde monitoring.
- Welke specifieke acties heeft de minister hiervoor reeds ondernomen en/of plant ze te ondernemen? Wat is de stand van zaken en de timing?
3. Hoe ziet de minister een gegarandeerde bescherming voor onze gedomesticeerde dieren (groot en klein) en specifiek dieren die (voor hun gezondheid en welzijn) in de buitenlucht worden gehouden op het Vlaamse grondgebied (ook in de zogenaamde 'niet-risicozone' of 'afgebakend leefgebied' van de wolf)?
4. Voorkomen is beter dan genezen, immers, op de moment dat een wolf aanvalt, is genezen ook meestal niet meer aan de orde. In dat kader wordt gesproken over drie instrumenten:
- a) Via diverse kanalen wordt een wolfwerende elektrische afrastering met een net of meerdere linten geadviseerd, met elektriciteit op 15 cm, bij linten herhalend om de 20 cm tot 1,20m hoog. Recente vaststellingen maken duidelijk dat een wolf deze hoogte tamelijk eenvoudig trotseert, tot zelfs 1,40m. Dit doet vragen rijzen over de geadviseerde afrastering:
 - i. Hoe wolf-proof is deze afrastering? Dienen er bijsturingen te gebeuren op het vlak van sensibilisering en de wijze van afrastering? Wat is de meest wolf-proof weideomheining?
 - ii. In de sensibilisering wordt een sterke focus gelegd op schapenomheining wat ook begrijpelijk is als men rekening houdt met het aantal slachtoffers binnen deze diersoort. Daarnaast blijken andere weidedieren ook een risico te lopen.

Wat is per diersoort de meest diervriendelijke en veilige afrastering?
 - iii. Is het wenselijk dat professionele veehouders (klein en groot) of houders van hobbydieren hun terreinen maximaal met deze wolfwerende afrastering omheinen? Hoe staat de minister hier tegenover?
 - iv. In welke mate is de voorgestelde wolfwerende afrastering compatibel met de doelstelling rond biodiversiteit en migratie van andere wilde diersoorten (klein en groot)? Dienen er bijsturingen te gebeuren op het vlak van sensibilisering en de wijze van afrastering bij massale toepassing?
 - v. Het plaatsen van een wolfwerende afrastering wordt gesubsidieerd, maar enkel in de 'risicozone'¹ van Vlaanderen. 'Risicozone' doet vermoeden dat dit de zone is waar mogelijk een wolf kan voorkomen.

¹ De risicozone omvat (datum van indiening van de vraag) de gemeenten As, Balen, Beringen, Bocholt, Bree, Dessel, Dilsen-Stokkem, Geel, Genk, Ham, Hamont-Achel, Hechtel-Eksel, Heusden-Zolder, Houthalen-Helchteren, Kinrooi, Lanaken, Leopoldsburg, Lommel, Maaseik, Maasmechelen, Meerhout, Mol, Oudsbergen, Peer, Pelt, Zonhoven en Zutendaal

- In welke mate kan men volgens deze interpretatie spreken van bepaalde risicozones in Vlaanderen, dan wel dat heel Vlaanderen een 'risicozone' is voor bijvoorbeeld alleen maar zwervende wolven? Waar in Vlaanderen zou mogelijk een wolf kunnen voorkomen? Wat is de precieze (juridische) definitie van 'risicozone'? Welke juridische en/of beleidsmatige gevolgen zijn gekoppeld aan deze definitie en afbakening van een 'risicozone'?
 - Hoeveel aanvragen voor een wolfwerende omheining (opgesplitst per diersoort) zijn er sinds het bestaan ingediend enerzijds bij ANB en anderzijds bij het Departement Landbouw en Visserij?
 - Hoeveel aanvragen voor een wolfwerende omheining (opgesplitst per diersoort) zijn er sinds het bestaan enerzijds bij ANB en anderzijds bij het Departement Landbouw en Visserij goedgekeurd en uitbetaald, voor welk bedrag?
 - Zijn er in de risicozone regionale verschillen vast te stellen? Zo ja, welke? Wat zou hiervan oorzaak kunnen zijn?
 - Hoe worden deze ondersteuningslijnen geëvalueerd? Worden er bijsturingen voorzien, welke eventueel, waarom en tegen wanneer?
- b) Alertheid en paraatheid kunnen in het voorkomen van schade ook een belangrijke rol spelen. Een snel- en goedwerkend waarschuwingssysteem bij vermoeden en/of vaststelling van de aanwezigheid van een wolf in een bepaalde regio is dan belangrijk.

Steunt de minister het idee van een waarschuwingssysteem waarbij veehouders en/of burgers met hobbydieren worden gewaarschuwd zodat zij (tijdelijke) bijkomende maatregelen kunnen treffen? Waarom wel/waarom niet? Hoe zal ze dit organiseren?

- c) In bepaalde gebieden kan de wolf als problematisch ervaren worden.

In welke mate en hoe kunnen wolven gecontroleerd en begeleid gedreven worden naar gebieden aangepast aan hun leefnoden? Waarom wordt deze techniek wel/niet toegepast? Wie beslist over het moment van wel of niet toepassen?

5. Het wolvenplan heeft tot doel om voorbereid te zijn op de aanwezigheid van een wolf, aangezien het 'samenleven' ons voor niet-evidente uitdagingen en vragen kan plaatsen. Het eerste plan werd opgemaakt in 2018. De samenvatting in dit plan werd afgesloten met: "Het antwoord op nog deels openstaande vragen (bv. hoeveel wolven er in Vlaanderen kunnen leven, de mogelijke problematiek rond hybridisatie, eventuele steun voor preventieve maatregelen) zal in de komende jaren gaandeweg gegeven kunnen worden. Uitgangspunt hierbij is dat de Vlaamse context zeer specifiek is (bevolkingsdichtheid, versnippering, infrastructuur, verweving landbouw, natuur, bestaande natuuroppervlakte,...) waardoor het niet mogelijk is vandaag al correcte aannames te doen op basis van de huidige ervaringen in buurlanden."

Ondertussen zijn we twee jaar verder en zien we de afgelopen jaren een sterke oprukking van de wolf in de Europese buurlanden, met een snelgroeiende 'druk' in Vlaanderen.

- a) Met de ervaringen van de afgelopen jaren/weken, weerklinkt de vraag steeds luider wat de draagkracht van Vlaanderen is voor het ontvangen van de wolf.

Kan hierop ondertussen een gefundeerd antwoord gegeven worden? Met welke 'aannames' wordt rekening gehouden in het antwoord?

- b) Hoeveel wolven kunnen in Vlaanderen leven (rekening houdend met de Vlaamse specifieke ecologie en maatschappelijke context)? Wat wordt precies verstaan onder 'leven', af en toe doortrekkende wolven, vestiging van roedels,...?
- c) Zijn over de vestiging en het aantal 'te aanvaarden' wolven internationale afspraken gemaakt? Zo ja, met wie en welke? Hoe worden ze opgevolgd? Welke maatregelen/acties worden ondernomen als de aantallen overschreden worden? Indien hierover geen afspraken gemaakt zijn, waarom niet? Is dat niet noodzakelijk, gelet op het gedrag van een wolf, dat hierover afspraken worden gemaakt? Wanneer plant de minister dit te doen?
- d) In Duitsland heeft men opnieuw de gecontroleerde jacht ingevoerd voor 'probleemwolven' op het moment dat wolven schade zouden toebrengen aan boerderij- of hobbydieren. In de deelstaten Brandenburg en Saksen zijn er immers overvloedig veel wolvenroedels aanwezig, met overlast tot gevolg, zo geeft de Duitse overheid aan.

Is het gevoerde beleid in onze buurlanden nauwgezet opgevolgd om hieruit lessen te trekken, en zo ja, welke?

- e) Wanneer zal er een geactualiseerd wolvenplan zijn? Op welke inhoudelijke onderdelen van het bestaande wolvenplan uit 2018 werkt de minister aan een actualisering en/of welke elementen dienen volgens haar te worden toegevoegd?
6. Na het wolvenoverleg van 12 maart 2020 nam de minister, of zou ze, een aantal initiatieven nemen:
- a) Een jachtvrije zone werd ingesteld op militair gebied (Kamp Beverlo, Schietterrein Meeuwen-Helchteren en Pijnven en Bosland) tussen 12 maart en 30 juni.

Hoe wordt deze tijdelijke maatregel geëvalueerd? Welk verder gevolg wordt aan deze maatregel gegeven, waarom?

- b) Het engagement werd uitgesproken om een gebiedsgericht plan op te maken voor Noord-Limburg, met een integrale benadering voor bescherming van de wolf, het beheersen van de everzwijnenproblematiek en de natuurverbindingen.

Wie coördineert dit proces en welke diensten zijn hierbij betrokken? Welke externe partners en organisaties zijn betrokken bij de opmaak van dit plan? Wat is de stand van zaken en de verdere timing? Welk instrumentarium wil men inzetten om dit gebiedsgericht plan te kunnen opmaken en uit te rollen?

7. De minister gaf aan een draaiboek te willen opmaken bij vestiging van de wolf.
- a) Vanaf welk moment spreken we van 'vestiging van de wolf'? Wie bepaalt dit?
 - b) Wat is de stand van zaken van de opmaak van dit draaiboek? Welke elementen zullen onderdeel uitmaken van dit draaiboek? Is er al een ontwerp-draaiboek enzovoort?
 - c) Wie coördineert de opmaak van dit draaiboek en wie zijn de andere betrokken partners? Is er al overleg geweest? Zo ja, met wie en wat waren de voornaamste bezorgdheden of aandachtspunten?
 - d) Welke timing hanteert de minister voor het definitieve draaiboek?

8. Het gedrag van de wolf in Duffel getuigt dat wolven een sterke vorm van 'socialisering' kunnen ondergaan en als wild dier dicht in de woon-, werk- en leefomgeving van mensen durven komen. Dit brengt extra risico's met zich mee en vraagt dus ook een aangepast beleid.

De minister gaf eveneens aan een Vlaams kader voor risicowolven op te maken.

- a) Vanaf welk moment spreken we over een 'risicowolf'? Wie bepaalt dit?
 - b) Kan een wolf die zich in een niet-aangepast gebied bevindt ook onder de definitie 'risicowolf' worden gevat of niet? Wordt deze problematiek ook opgenomen in het plan risicowolven of hoe wil de minister daarmee omgaan?
 - c) Wat is de stand van zaken van de opmaak van het plan risicowolven? Welke elementen zullen onderdeel uitmaken van dit plan? Is er al een ontwerpplan enzovoort?
 - d) Wie coördineert de opmaak van dit plan en wie zijn de andere betrokken (internationale) partners? Is er al overleg geweest? Zo ja, met wie en wat waren de voornaamste bezorgdheden of aandachtspunten?
 - e) Is er overleg met het federaal niveau (het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) of andere instanties) over het risico op hondsdelheid bij wolven? Hoe zal de minister daaraan aandacht besteden?
 - f) Welke timing hanteert de minister voor het definitieve plan voor risicowolven?
9. Uit getuigenissen en mediaberichten blijkt dat de aanwezigheid van de wolf zorgt voor 'wolftoerisme'. Cfr de passage hieruit in het wolvenplan van 2018 dient men dit in te dijen/te organiseren.

Hoe zal de minister hieraan gevolg geven?

10. Wanneer zal een nieuw wolvenoverleg plaatsvinden? Komt deze vergadering ad hoc bij elkaar? Wie kan daarvoor dan het initiatief nemen? Of welke vaste frequentie heeft dit overleg plaats? Welke elementen staan op de agenda van het eerstvolgende overleg?

ANTWOORD

op vraag nr. 776 van 19 juni 2020

van **TINNE ROMBOUTS**

1. a) INBO ontvangt relevante informatie over wolven op verschillende manieren: rechtstreeks via het eigen monitoringwerk in samenwerking met Natuur en Bos, en via het meldpunt wolf@inbo.be, en daarnaast ook via stakeholder-vertegenwoordigers van het wolvenplatform, waaronder Natuurpunt vzw, Landschap vzw, en Hubertus Vereniging Vlaanderen, of via politiediensten. Deze organisaties hebben elk hun eigen netwerk, en filteren vaak niet-relevante informatie alvorens deze door te sturen. Zeer veel waarnemingen die aan deze organisaties gemeld worden, hebben immers betrekking op verkeerde identificaties en kunnen door hen reeds geïdentificeerd worden als vos, hond, ree, everzwijn, ... INBO heeft met deze verenigingen een correcte professionele relatie, en kan daardoor rekenen op accurate, tijdige en gedetailleerde doorverwijzing van waarnemingen. De meldpunten van deze actoren waren reeds actief lang voor de vaststelling van de eerste wolf in Vlaanderen in januari 2018 en de start van het wolvenonderzoek en activatie van het meldpunt van INBO. Het is uiteraard niet afdwingbaar om deze andere meldpunten voor wolf te verbieden. Integendeel ben ik ervan overtuigd dat deze werkwijze ook een belangrijke meerwaarde heeft. Met name verhoogt zo de slagkracht van het gehele wolvenonderzoek en is de actieve betrokkenheid van al deze actoren in het wolvenplan erg belangrijk voor het maatschappelijk draagvlak voor een gedegen bescherming van wolven in Vlaanderen. Bovendien is de achterban van deze organisaties ook meer vertrouwd met eigen secretariaat, wetenschappelijke dienst of meldpunt. Indien er slechts één uniek meldpunt zou zijn, zou dit wellicht leiden tot minder meldingen.

De efficiëntie van de monitoring leidt dus niet onder deze werkwijze. Het centraliseren van dit meldpunt bij het INBO zou minstens één extra personeelslid vereisen. Dankzij bovenstaande samenwerking, zit deze inspanning verdeeld over alle betrokken actoren. Een poging om met één centraal overheidsmeldpunt te werken, zou de groeiende samenwerking met de belanghebbenden in het wolvenplan bovendien schaden.

- b) Natuur en Bos werkt volop aan de uitbouw van een volledig nieuwe dienstenwebsite. Het is de bedoeling om deze eind dit jaar te kunnen opleveren. De huidige website werd destijds ontwikkeld vanuit het oogpunt van beleving en recreatie. Natuur en Bos is er zich van bewust dat de klemtoon (ook) meer op het beleidsmatige moet komen. Binnen de huidige website en mogelijkheden zal actueel nieuws en bijkomende informatieverlening duidelijker aangegeven worden op de startpagina. Folders en andere informatiedragers kunnen allemaal digitaal van de website worden afgenomen. De actualiteitswaarde van deze folders wordt jaarlijks gescreend.

Meer specifiek wat de wolf betreft, zal ook de huidige websitepagina geoptimaliseerd worden voor een betere hulpverlening. Naast het verduidelijken van o.a. algemene info over wolf, bestaande subsidiemogelijkheden, procedures bij schapen, enz. zal er een periodiek overzicht van monitoringsgegevens en schadegevallen te raadplegen zijn.

Zoals bij het antwoord op de voorgaande vraag gesteld hoeft er geen probleem te zijn met het bestaan van meerdere meldpunten van waarnemingen van wolven en andere diersoorten. Voor nieuwe of zeldzame soorten waarbij verschillende potentiële bronnen van meldingen gangbaar zijn – dus ook buiten de klassieke natuurbeschermingsorganisaties, staat het INBO in voor de integratie en centralisatie van alle data. Ik geef als voorbeeld de jachtsector, of de sportvisserij (bijvoorbeeld bij otterwaarnemingen). De bevindingen daaromtrent worden regelmatig kenbaar gemaakt, o.a. via de digitale nieuwsbrief 'Roofdiernieuws' (tot voor kort 'Marternieuws') en rapporten, zoals bv. over de steenmarter, de das en de otter.

(respectievelijk

https://pureportal.inbo.be/portal/files/702561/VanDenBerge_etal_2012_PopulatieOntwikkelingSteenmarterMartesFoinaInVlaanderenInRelatieTotSchaderisicos.pdf

https://pureportal.inbo.be/portal/files/13466107/VanDenBerge_etal_2017_VerspreidingVanDeDasMelesMelesInVlaanderen.pdf

https://pureportal.inbo.be/portal/files/17767727/VanDenBerge_Gouwy_Berlenguee_2019_DeOtterInVlaanderen.pdf)

- c) Op het eerste gezicht lijkt dit inderdaad een goed idee te zijn, maar jarenlange praktijkervaring met het monitoren van moeilijk waarneembare roofdiersoorten leert dat dit geen meerwaarde biedt. Precies omdat deze soorten slechts zelden duidelijk kunnen worden waargenomen, en het onderscheid met erop gelijkende soorten soms heel subtiel is (denk aan wolf versus bepaalde herdershonden), is het steeds noodzakelijk de waarnemer rechtstreeks te bevragen. Alleen op die manier kan de onderzoeker evalueren wat precies werd waargenomen van kenmerken, gedrag en omstandigheden, waarvan precies de combinatie tot een afgewogen besluit kan leiden. Zoiets is niet in een meldingsformulier te vatten. Het aanbieden van een gedetailleerd meldingsformulier zou bovendien onvermijdelijk suggestief werken ten aanzien van cruciale onderscheidingskenmerken, waarbij mensen zelf eerst zaken gaan opzoeken en vervolgens veeleer neerschrijven wat ze ergens hebben *gelezen* in plaats van wat ze zelf effectief hebben *gezien* of wat hen was opgevallen. Alleen bij een rechtstreeks interview kan dit vermeden worden. Ook de meldpunten van de actoren voorzien niet in een dergelijk formulier.
- d) In het geval van schadedossiers wordt er bij een mogelijke wolvenaantal meestal onmiddellijk (binnen 24u) een terreinbezoek gedaan om de nodige vaststellingen te doen en DNA-stalen te nemen. De schadelijder krijgt de geschatte timing van de resultaten mee op het moment van staalname. Doorgaans wordt de schadelijder rechtstreeks geïnformeerd, onmiddellijk nadat de analyse-resultaten bekend zijn en conclusies kunnen worden getrokken. De reguliere termijn tussen de schadevaststellingen ter plaatse en het finale schadeverslag met conclusies belooft enkele weken. Dit heeft te maken met de bundeling van meerdere DNA-stalen, afkomstig van meerdere dossiers, in één reeks van genetische analyses. Gemiddeld genomen gebeuren deze analyses in het labo tweemaandelijks. Ik begrijp de noodzaak tot snelle feedback, maar het heeft uiteraard geen zin om een contactpunt te bellen zolang er nog geen uitslag is. Een bijkomend telefonisch contactpunt naast het bestaande dat vermeld staat op de schade-aanvraagformulieren van Natuur en Bos is daarom niet zinvol. Bijkomend kan ik meegeven dat bij de uitwerking van de nieuwe webpagina van wolf op de website van Natuur en Bos een overzicht van schadegevallen zal opgenomen worden, waar de resultaten eveneens worden bekend gemaakt.

Wat gemelde wolfwaarnemingen betreft, is een onmiddellijke feedback veelal niet mogelijk omdat dit nog verificatiewerk vraagt. In dit verband bestaat aan het INBO reeds jarenlang de gewoonte om uitvoerig terug te koppelen met waarnemers en melders van enigmatische soorten zoals bv. boommarter en otter. Deze

terugkoppeling beoogt zowel het inwinnen van maximale informatie, als het bedanken van de informanten. Hierbij wordt een intensieve netwerking onderhouden met o.m. boswachters, natuur- en jachtorganisaties, en werd ruim 20 jaar geleden ook het 'Marternetwerk' opgericht, dat ondermeer instaat voor het inzamelen van gemelde dode exemplaren, meestal verkeersslachtoffers. (Ik geef ter informatie ook mee dat de lijst van medewerkers aan dit netwerk makkelijk te vinden is via de INBO-website of door de term 'marternetwerk' te googelen).

- e) i) Op de website van Natuur en Bos staat dat een aanvraag zowel via het formulier maar liefst via het e-loket kan worden ingediend. Dit aanvraagformulier kan teruggevonden worden onder het tabblad 'formulieren' op de website van Natuur en Bos. Op dit formulier staan de telefonische contactpunten voor schade-aangiften. We streven toch naar een volledig digitale werkwijze. Dit vermindert de administratieve last voor zowel aanvrager als voor de administratie. Een vernieuwd e-loket werd door Natuur en Bos ontwikkeld en is momenteel in testfase. Dit nieuwe loket is eenvoudiger in gebruik en zal zo snel mogelijk gelanceerd worden. Doorgaans wordt de schadelijder ook bijgestaan wanneer de terreinploeg de nodige vaststellingen komt doen. Uiteraard zijn we ons bewust van het feit dat er mensen zijn die niet uitgerust zijn met digitale technologie. In regel heeft de terreinploeg dan ook een papieren versie van het aanvraagformulier bij en bieden zij ook hun ondersteuning aan de schadelijder voor het invullen en indienen van de schadevergoedingsaanvraag.
- ii) Ik heb dit reeds behandeld in het vorige punt. Ik kan ook verwijzen naar de uitgebreide uitleg die terug te vinden is op de website van Natuur en Bos (www.natuurenbos.be) en het lopend proces om de bereikbaarheid en duidelijkheid hiervan nog te verbeteren.
- iii) Schadegevallen veroorzaakt door wolf zijn in Vlaanderen een feit sinds 2018. In bijlage 1 voeg ik een overzicht toe per soortengroep voor 2018 en 2019. Wat de schapen betreft, werd geen onderscheid gemaakt tussen gedood of gekwetst, noch tussen lam of volwassen dier. Het aantal aanvraagdossiers met wolf als oorzaak wordt vermeld in de tabel.
- iv) De aantallen schadevergoedingsaanvragen bevestigd voor wolf per provincie staan vermeld in bijlage 1. Slechts 1 dossier dat aan wolf kon gekoppeld worden, werd niet uitbetaald omdat de diersoort (wallaby) niet in aanmerking komt voor een vergoeding vanuit het faunafonds. Het gaat niet om hoefdieren die als vee kunnen gecategoriseerd worden. Het Natuurdecreet voorziet enkel een vergoeding voor dieren die als 'vee' worden bestempeld.

De doorlooptijd voor een dossier varieert van 1 maand tot 11 maanden. De meeste recente dossiers worden binnen een termijn van 3 maand afgehandeld. In 2018 en 2019 is veel tijd verloren om tot een raming te komen. Deze ramingen gebeuren door het departement Landbouw en Visserij. In de loop van 2019 werd door het departement een bijkomende invulfiche opgemaakt met onder meer de mogelijkheid om stamboekgegevens te vermelden om zo de ramingen vlotter te laten verlopen.

- v) In 2018 werden schadevergoedingen voor wolf aangevraagd in de volgende gemeenten: Bree (1x), Houthalen-Helchteren (1x), Hechtel-Eksel (1x), Lommel (1x) en Leopoldsburg (1x).

In 2019 waren dat de volgende gemeenten: Lommel (2x), Hechtel-Eksel (2x), Houthalen-Helchteren (1x), Peer (7x), Zoersel (1x), Balen (2x) en Oudsbergen (3x).

vi) Voor wat wolf betreft is er grosso modo een verhouding van 50-100 waarnemingen per schademelding. Aanvragen tot schadevergoedingen dienen apart te gebeuren, via het e-loket. Dit wordt aan de schadelijders gemeld wanneer er een terreinbezoek gebeurt om een schadegeval te analyseren. De informatie die beschikbaar komt op basis van schadedossiers wordt automatisch ook door INBO opgenomen in de gegevensbank van waarnemingen. De schadelijder moet hier zelf niks bijkomend voor ondernemen.

2. Om de eerste Vlaamse wolvenwelpen maximale kansen te bieden, heb ik inderdaad beslist om in 2020 meer beschermende maatregelen te nemen, waaronder een verhoogd toezicht en een verhoogde monitoring, zoals ook aangegeven op het wolvenplatform d.d. 12 maart 2020:

- Verhoogd toezicht: De voorbije maanden werd zeer intensief toezicht gehouden in het huidige wolvenleefgebied. Dit gebeurt via een sterke samenwerking tussen natuurinspectie en lokale boswachters. Voor de militaire domeinen wordt daarenboven ook nauw samengewerkt met militaire toezichthouders. Deze verhoogde inspanningen hebben geleid tot een significante stijging van het aantal vaststellingen op het terrein. Het verhoogd toezicht heeft uiteindelijk ook geresulteerd in de eerste succesvolle voortplanting in Vlaanderen. Deze aanpak wordt de komende maanden in elk geval verder gezet.

- Verhoogde monitoring: De monitoring in het gebied van de gevestigde wolven gebeurt op basis van een combinatie van methoden. Een groot aantal wildcamera's staat opgesteld op locaties die, vanuit de ecologische kennis van wolven, strategisch het meest interessant zijn en een verhoogde kans op succesvolle registraties bieden. Daarnaast worden alle mogelijke sporen van de wolven in kaart gebracht: loopsporen, uitwerpselen en prooiresten. Samen met (zeldzame) toevallige zichtwaarnemingen van de dieren zelf worden alle gegevens met nauwkeurige opgave van locatie en datum of tijdstip in een logboek bijgehouden. Dit logboek laat toe het terreingebruik van de dieren in grote lijnen kortbij te reconstrueren.

Wat de mogelijke wolfaanwezigheid elders in Vlaanderen betreft, worden alle gekende waarnemingen beoordeeld op hun betrouwbaarheid, hetzij via een bevraging met de waarnemer, hetzij via controle van beeldmateriaal (foto, video) of van sporen zoals pootafdrukken of uitwerpselen in het veld.

Een afzonderlijke categorie vormen de (ge)dode prooien, waarop mogelijke DNA-sporen van de doder worden ingezameld en geanalyseerd. Via het INBO heeft Vlaanderen zich ingeschaard in het CE-Wolf, een wetenschappelijk consortium van onderzoeksinstituten die de centraal-Europese populatie monitort. CE-Wolf houdt een internationale genetische databank bij waarin de gegevens van zoveel mogelijk individuele wolven zijn opgenomen en worden uitgewisseld. Op die manier konden verschillende wolven die zich, al dan niet tijdelijk, in Vlaanderen ophielden heel snel worden geïdentificeerd en kon hun herkomst worden bepaald. Recent nog heeft het INBO daarover een persbericht verspreid.

Ondertussen heeft Natuur en Bos ook een aanbesteding lopende om 17 bijkomende wildcamera's aan te schaffen, die zullen bijdragen aan de monitoring van wolf in Vlaanderen.

3. Bij de opmaak, maar ook tijdens de verdere implementatie, van het wolvenplan, zijn ook de landbouworganisaties betrokken (Boerenbond, Algemeen Boerensyndicaat, Vlaamse schapenhouderij, Vereniging Ecologische Begrazing en de overheidsdienst Departement Landbouw en Visserij). Op basis van hun input, maar ook via buitenlandse ervaringen, wordt nagegaan welke effectieve preventieve maatregelen kunnen genomen worden als veehouder.

Binnen een risicozone (zie ook vraag 4.a.v) kan gebruik gemaakt worden van de subsidieregeling voor wolfwerende maatregelen. Tijdens het wolvenplatform van 12 maart heb ik aangekondigd dat deze regeling wordt geoptimaliseerd, met o.a. bijkomende technische mogelijkheden om ondergraving tegen te gaan. Bij de keuze

van de dieren waarvoor betoelaging mogelijk is, wordt rekening gehouden met het risico op schade enerzijds en met de budgettaire consequenties anderzijds. Het is uiteraard belangrijk dat wij de publieke middelen oordeelkundig inzetten. Schadegevallen aan hoefdieren die als vee kunnen worden gecatalogeerd en waarbij aangetoond wordt dat deze door wolf veroorzaakt wordt, worden overeenkomstig het soortenschadebesluit wel vergoed in heel Vlaanderen (dus ook buiten de risicozones).

Indien er zich een niet-gevestigde wolf gedurende een bepaalde periode ophoudt op een locatie waar er een verhoogde kans is op schade aan onbeschermd vee, kunnen er bovendien gratis rescue kits ontleend worden bij Natuur en Bos. Dergelijke sets bestaan uit wolfwerend net en een stroomklok, zodat het vee op zeer korte termijn beschermd kan worden.

4. a) i) De minimumhoogte van 120 cm is gebaseerd op de gangbare normen uit de ons omringende landen, waar de wolf reeds langer aanwezig is (Duitsland, Frankrijk, Nederland). Vanaf deze hoogte wordt het risico dat een wolf over de omheining springt drastisch gereduceerd. Het betreft een *minimale* hoogte: een hogere uitbouw reduceert het risico uiteraard nog verder. Een hogere uitbouw moet echter worden afgewogen tegen praktische implicaties (bv. stevigheid in geval van flexibele rasters), beschikbaarheid van materialen (bv. standaardmaten) en kostprijs. Een bijsturing van de geadviseerde minimumhoogte is momenteel dan ook niet aan de orde.

De meest wolf-proof weideomheining is een omheining waar een wolf onmogelijk door, over óf onder kan, en die bovendien ook afschrikt. In theorie zijn tal van uitvoeringen mogelijk, maar in de praktijk komt het uiteindelijk nagenoeg steeds op de bekende types omheiningen neer (rasters, schrikdraden of -linten, flexinetten), met de gangbare normen als leidraad.

Ik kan hierbij ook meegeven dat deze preventie ook door Natuur en Bos in de praktijk wordt toegepast. In meerdere domeinen in beheer door Natuur en Bos wordt aan schapenbegrazing gedaan en worden de kuddes tegen wolf beschermd. Daarvoor worden dezelfde maatregelen genomen die worden aanbevolen aan schapenhouders en die ook in de subsidieregeling zijn opgenomen. Alhoewel een aantal grote kuddes zich ophouden in de kern van het wolvenleefgebied, zijn er sinds het nemen van de preventieve maatregelen in 2018 geen schadegevallen meer voorgevallen.

- ii) Aangezien de gehanteerde normen ertoe dienen om wolven buiten te houden, zijn zij ook geldend wanneer andere soorten dan schapen worden gehouden. De gehouden dieren zijn dan bepalender voor de keuze van de omheining (bv. vaste rasters voor hertachtigen, schrikdraden voor runderen...). In essentie zijn de normen voor wolfbestendige rasters dan telkens dezelfde.

Zoals eerder aangegeven, doen wij hiervoor ook beroep op de uitgebreide kennis en ervaring die beschikbaar is bij onze buurlanden. Als voorbeeld hiervan geef ik u hierbij de link naar een document met aanbevelingen voor normen voor kuddebescherming, die gezamenlijk door diverse Duitse beroeps- en belangenverenigingen is opgemaakt (2019):

https://d1jyxxz9imt9yb.cloudfront.net/resource/245/attachment/original/190612_VerbaendePapierHerdenschutz_Papier_FIN_IFAWDeutschland.pdf

- iii) Het is zeer wenselijk dat houders van vee- of hobbydieren die risico lopen, preventieve maatregelen nemen, zoals dat met eender welke vorm van risico het geval is. Bestaande omheiningen dienen dan wolfbestendig te worden gemaakt, wat inhoudt dat een wolf er niet door, niet over én niet onder kan. Nog beter is

als de omheining ook afschrikt, namelijk met elektriciteit. De normen gelden hierbij als leidraad.

De overheid voorziet een financiële ondersteuning voor wolfbestendige aanpassingen aan bestaande omheiningen voor de soorten en de gemeenten waar het risico het grootst is.

Indien er zich een niet-gevestigde wolf gedurende een bepaalde periode ophoudt op een locatie waar er een verhoogde kans is op schade aan onbeschermd vee, kunnen er gratis rescue kits ontleend worden bij Natuur en Bos. Dergelijke sets bestaan uit een wolfwerend net en een stroomklok, zodat het vee op zeer korte termijn beschermd kan worden.

- iv) Het verdient zeker aandacht dat de uitrol van een 'wolfbestendig landschap' geen migratiebarrières opwerpt voor andere soorten (bv. rasters die dassen tegenhouden). In de regel volstaat het echter om bestaande omheiningen uit te bouwen, zonder naar een ander type uit te wijken (rasters blijven rasters, schrikdraad blijft schrikdraad). Ik ga er daarom voorlopig van uit dat nieuw-gecreëerde barrières van beperkt belang zullen zijn. Momenteel wordt ook gewerkt aan een gebiedsgericht wolvenplan Noord-Limburg waar ik expliciet de opdracht heb gegeven om zowel de bescherming van wolf als de problematiek van versnippering versus verkeersveiligheid te bekijken. Dit lokaal plan kan vanuit de praktijk mogelijk ook nog concrete inzichten aanreiken met betrekking tot dit thema.
- v) 1) Het klopt dat disperserende of zwervende wolven om het even waar in het buitengebied kunnen opduiken. Geen enkele gemeente in Vlaanderen kent dan ook een nulrisico.

De figuur van de risicozone geeft aan waar het risico op een wolvenaanval op vee *hoog* is. Gemeenten waar het risico op een wolvenaanval op vee als hoog wordt ingeschat zijn gemeenten ... :

- ... die (gedeeltelijk) onderdeel uitmaken van een gekend wolventerritorium;
- ... die in de periferie liggen van een gekend wolventerritorium en die kunnen bezocht worden door territoriale wolven;
- ... waar voldoende feiten wijzen op regelmatige aanwezigheid van wolven (prooiresten, opnames van cameraval, loopsporen en uitwerpselen, zichtwaarnemingen door ons als betrouwbaar beoordeeld).

De risicozone wordt om de drie maanden herzien door INBO. Zij heeft louter een betekenis in het licht van de subsidieregeling: enkel percelen in de gemeenten van de risicozone komen in aanmerking voor financiële ondersteuning.

- 2) U vindt in de tabel in bijlage 2 het aantal ingediende subsidiedossiers. Let wel: sommige aanvragen zijn bijvoorbeeld voor zowel geiten als schapen, waardoor het cijfer "aantal aanvragen" kan afwijken van de som van het aantal aanvragen per diersoort. Bovendien geeft deze tabel enkel de dossiers weer waarbij een aanpassing aan de omheining gebeurt en niet de dossiers waarbij dat er door L&V een nieuwe omheining wordt gesubsidieerd.
- 3) U vindt in de tabel in bijlage 2 het aantal goedgekeurde subsidiedossiers, alsook het bedrag dat werd gesubsidieerd. Hierbij geldt dezelfde opmerking als onder voorgaand punt.

4) Wanneer wolven zich vestigen bakenen ze een territorium af, waarbinnen circa 90% van hun activiteiten zich plaatsvinden. Dat is de zone met het hoogste risico. Ze zijn soms ook actief buiten de kern van dat territorium, en kunnen excursies doen naar gebieden in een straal van ruim 20 km daarrond. Dit zijn regio's met een lager maar nog steeds substantieel risico.

5) Minimaal twee keer per jaar komt het wolvenplatform samen, waarbinnen alle organisaties zetelen die betrokken zijn bij het wolvenbeleid. Tijdens dit platform wordt de vooruitgang van de acties uit het wolvenplan gerapporteerd en worden de uitgevoerde acties eveneens geëvalueerd. Zo is er tijdens het wolvenplatform van 17 december 2019 een evaluatie geweest van de technische aspecten van de voorgestelde preventieve maatregelen. De uitkomst hiervan vormt mee de basis voor de lopende optimalisatie van de subsidieregeling met als voornaamste wijzigingen:

- Betere omschrijving van normen en materiaal
- Uitbreiding van aantal diersoorten
- Geen opsplitsing landbouw/niet-landbouwer
- Ook verenigingen kunnen aanvraag indienen
- Uitbreiding met niet-elektrische aanpassingen (ondergraving)
- Verplichting van preventie (vanaf in voege gaan + 2 jaar) om aanspraak op schadevergoeding te kunnen maken

b) Binnen risicogebieden (gevestigde wolven) is het aan elke houder van schapen, geiten en andere risicovolle soorten (damhert, alpaca, ...) ten zeerste aangeraden om een wolfwerend hekwerk of afrastering te plaatsen. Binnen risicogebieden is daarvoor een toelage voorzien. Het is overigens zo dat cijfers uit Nederland ons leren dat het risico op schade door honden vele malen groter is en uiteraard overal aanwezig is.

Voor zwervende wolven is het totaal onvoorspelbaar waar zij zullen opduiken en hoe lang zij ergens zullen verblijven. We kunnen eigenaars aanraden om wolf- en hondwerende afrasteringen te plaatsen, omdat hun vee zo ook beschermd wordt tegen aanvallen door loslopende honden, die dus eender waar in Vlaanderen kunnen plaatsvinden.

Het draaiboek i.k.v. vestiging van wolf, dat verder aan bod komt bij vraag 7, zal als basis dienen om op korte tijd lokale initiatieven te nemen. Door middel van een goede communicatie kunnen de nodige initiatieven genomen worden indien een wolf zich gedurende langere tijd ophoudt in een gebied en een mogelijk risico vormt voor vee. Zo is het mogelijk dat er rescue kits van Natuur en Bos geplaatst worden om het vee tijdelijk te beschermen. Voor de plaatsing kan daarbij gerekend worden op ondersteuning vanuit het vrijwilligersnetwerk van het Wolf Fencing Team Belgium.

c) Het Soortenbesluit en de Habitatrichtlijn bepalen dat het betekenisvol verstoren van beschermde soorten verboden is. De door u aangehaalde techniek is om die reden momenteel ook niet voorzien. Naast het juridische aspect dient uiteraard ook het nut van de voorgestelde maatregel tegen het licht gehouden te worden. Er zijn in Europa ongeveer 20.000 wolven, waaronder circa 4.000 één- tot tweejarige dieren die jaarlijks zelf uitzwermen op zoek naar een eigen leefgebied. Ze leggen hierbij tot 1.000 km af op enkele maanden tijd, en leggen vaak meer dan 50 km per dag af. Omwille van de extreme mobiliteit van wolven kan dit proces onmogelijk actief begeleid worden. We kunnen op een passieve manier wolven ontmoedigen om zich aan vee te vergrijpen, door dit vee maximaal te beschermen via wolf- en hondwerende rasters, en op die manier wolven aan te moedigen om verder te trekken of hooguit zeer tijdelijk te verblijven in gebieden waar er te weinig wild (en rustgebied) is voor een duurzame vestiging.

5. a) Wat betreft de draagkracht van Vlaanderen hangt zeer veel af van de flexibiliteit en het aanpassingsgedrag van wolf aan de menselijke urbane omgeving. Doorgaans is de hoeveelheid bosoppervlakte in een regio een goede voorspeller voor de kans dat wolven zich vestigen: hoe meer bos, hoe hoger die kans. We kunnen niet uitsluiten dat wolven zich zullen aanpassen aan veel minder beboste en minder natuurlijke regio's, maar tot nu toe doet die situatie zich niet voor elders in Europa. Op basis van de huidige kennis en modelleringen schatten we in dat er zich op termijn in Vlaanderen 3 tot 4 roedels kunnen vestigen. Roedels in NW-Europa zijn doorgaans relatief klein, en bestaan doorgaans uit één ouderpaar, geen tot enkele jongvolwassen dieren (2e levensjaar), en de jongen van het lopende jaar. Het beste gebied daarvoor is momenteel bezet door wolven GW979m en GW1479f ('August en Noëlla') en hun nakomelingen. Aanvullend lijkt er geschikt leefgebied in de omgeving rond het Nationaal Park Hoge Kempen, en grensoverschrijdend met en grotendeels gelegen in Nederland lijken er 1 tot 2 territoria mogelijk in de Noorderkempen. Tot nu toe zijn daar enkel zwervers gemeld. Het is bijvoorbeeld waarschijnlijk dat wolf GW1625m zich momenteel vestigt in het zuiden van Noord-Brabant, in een regio die ook Hamont-Achel omvat.

Wat betreft prooiaanbod kan wolf zich in grote delen van Vlaanderen in principe voeden met wild: we kennen in Vlaanderen momenteel de hoogste densiteit van wild (met name ree en everzwijn) sinds meer dan een eeuw. Ook de Chinese muntjak, een uitheemse soort waarvan de populatie momenteel sterk toeneemt in Vlaanderen, kan tot de geschikte prooien voor wolf gerekend worden.

- b) Zoals in het antwoord op de vorige vraag gesteld, zullen wellicht weinig gebieden in Vlaanderen voldoende geschikt zijn voor wolven om zich te *vestigen*, mede in functie van voortplanting. Voor wat het *tijdelijk verblijven* betreft, in een grootteorde van dagen, weken of enkele maanden, komt daarentegen een groot deel van Vlaanderen wél als mogelijk leefgebied in aanmerking. Het is daarbij best ook denkbaar dat, in voortschrijdende jaren, verschillende rondtrekkende wolven met grotere of kleinere tijdsintervallen achtereenvolgens een tijdlang in eenzelfde streek verblijven.

Het is belangrijk daarbij te benadrukken dat gevestigde wolven zich uitgesproken territoriaal gedragen. Zij dulden dus geen vreemde soortgenoten in hun gebied. Het aantal exemplaren in zo'n exclusief territorium is dan ook steeds *van nature* geplafonneerd. De omvang van zo'n roedel kan over de jaren uiteraard lichtjes schommelen naargelang het aantal jongen dat jaarlijks geboren wordt en hun overleving, maar blijft steeds in *dezelfde grootteorde*. De jongvolwassen dieren zullen immers op een leeftijd van ongeveer één tot twee jaar de roedel (moeten) verlaten. Het is heel belangrijk hier het verschil te zien met soorten die niet territoriaal zijn, zoals bv. het everzwijn. Zonder menselijk ingrijpen kunnen de aantallen everzwijnen in eenzelfde gebied op enkele jaren makkelijk veel groter worden. Zolang er voedsel is, en dat is er in ons landbouwlandschap in overvloed, zullen de groepen everzwijnen steeds groter worden bij gebrek aan territoriale beperkingen.

Rekening houdend met de ontwikkeling van de wolvenpopulatie in West-Europa kan het als een zekerheid beschouwd worden dat Vlaanderen in de komende jaren regelmatig zal doorkruist worden door wolven, die hier mogelijk ook gedurende een variabele tijd zullen verblijven.

- c) Er zijn geen maximaal te aanvaarden aantallen wolven vastgelegd per lidstaat, voor zover we daarvan op de hoogte zijn. Wolven zijn uitermate territoriale dieren. Daar waar territoria bezet zijn, zal de densiteit van wolven niet meer toenemen. Dat maakt dat een gebied ofwel bezet is, en er schade kan optreden aan niet-beschermd

vee, of niet-bezet is, en schade enkel door zwervende dieren veroorzaakt wordt (opnieuw indien het vee niet-beschermd is). Wolven die vertrouwd zijn met de nadelen en effectiviteit van veebescherming zullen zich zo goed als uitsluitend richten op wild. Wolven die gewend zijn dat vee onbeschermd is maken weinig onderscheid tussen wild en vee, behalve dat vee veel vaker dicht bij mensen te vinden is, en in die gevallen wel vaker gemeden wordt. Het verwijderen van wolven uit geschikt leefgebied ('beheer') leidt onvermijdelijk tot vestiging van een zwervende wolf, die weer de gebruiken van het lokale wild moet leren kennen, en zich in die overgangperiode gemakkelijker vergrijpt aan niet-beschermd vee. Wetenschappelijk gezien is er geen onderbouwing om de populatiegrootte van wolven te beperken, omdat de draagkracht van een gebied wordt bepaald door de hoeveelheid makkelijk beschikbaar wild, hetgeen op zich weer gecorreleerd is met de hoeveelheid bos. Een beperking van de populatiegrootte is enkel effectief indien deze zeer drastisch en op Europese schaal zou gebeuren: zoniet zal een geschikt leefgebied dat bezet is en wordt leeggemaakt snel opnieuw bezet raken door een nieuwe, zwervende wolf. Een dergelijke sterke beperking, waarbij men de facto zou terugkeren naar een situatie van jaren geleden, is dan weer in strijd met de Europese Habitatrichtlijn, omdat de huidige populatiegrootte van wolf in Europa voor de verschillende deelpopulaties nog niet overal beschouwd wordt als in een gunstige staat van instandhouding.

Vanuit wetenschappelijke kennis over de populatiedynamiek van wolf moeten we ons ook realiseren dat, eens de wolvenpopulatie zich over afzienbare tijd in Europa in een goede staat van instandhouding zou bevinden, het beperken van mogelijke schade aan niet-beschermd vee niet zal gebaat zijn bij het her en der verwijderen van wolven. Reden daarvoor is dat er steeds opnieuw rondzwervende individuen zullen opduiken uit bestaande roedels in de ruime omgeving. Wat preventie betreft, verwijs ik verder naar mijn eerdere antwoorden onder de deelvragen bij 4.a.

De Vlaamse overheid is sterke voorstander van internationale afstemming in functie van wolf. Natuur en Bos neemt dan ook deel aan het ambtelijk wolvenoverleg dat éénmaal per jaar plaatsvindt. Tot nu toe zijn de landen België (Vlaanderen + Wallonië), Nederland (grensprovincies) en Duitsland (grensdeelstaten) betrokken, en in de toekomst wordt dit uitgebreid met Luxemburg en Frankrijk. In 2021 zal dit overleg in Vlaanderen georganiseerd worden, meer specifiek in het huidige wolvenleefgebied. Dit overleg is van belang voor het uitwisselen van ervaringen en om internationale afspraken te maken o.a. op vlak van monitoring, probleemwolven en communicatie.

- d) Ik kan bevestigen dat wij het wolvenbeleid uit onze buurlanden nauwgezet opvolgen en ook maximaal gebruik maken van de expertise en ervaringen bij het verder vorm geven van ons Vlaams wolvenbeleid.

Ik moet hierbij wel melden dat de huidige bestrijdingsstrategie die lokaal in Duitsland van kracht is, momenteel juridisch betwist wordt op basis van de Habitatrichtlijn, en ingaat tegen de wetenschappelijke adviezen van Duitse wetenschappers, die gelijklopend zijn met het antwoord op de vorige vraag.

Het is in deze discussie ook van het grootste belang de term 'probleemwolf' zeer nauwkeurig te gebruiken: een wolf die toenadering zoekt tot mensen en/of geen mensenschuw gedrag vertoont en op basis daarvan een potentieel gevaar kan vormen voor de mens. Wolven die zich vergrijpen aan onbeschermd vee worden niet als probleemwolf beschouwd volgens het wolvenplan (zoals in Nederland, Duitsland, Wallonië) volgens een recent arrest van het Europese gerechtshof.

- e) De voornaamste punten waar ik een wijziging en vooral verdere uitwerking van het wolvenplan voorzie, heb ik naar voor gebracht tijdens het laatste wolvenplatform

van maart dit voorjaar. Het gaat onder meer over de uitwerking van een protocol voor het omgaan met probleemwolven, het verhoogd toezicht, intensieve wetenschappelijke monitoring, de opmaak van een gebiedsgericht wolvenplan Noord-Limburg, een draaiboek voor nieuwe vestigingen, een uitgebreid communicatieplan en een verhoogde inzet op preventie.

Een aantal van deze onderdelen is intussen uitgewerkt en operationeel. Ik verwijs onder meer naar het toezicht en de monitoring die ik ook in eerdere vragen reeds heb toegelicht. Andere onderdelen zijn momenteel in uitwerking en komen ook elders in mijn toelichting aan bod. Mede naar aanleiding van uw eerdere vragen, wil ik hierbij ook meegeven dat wij nadrukkelijk ook zullen ingaan op de relatie tussen de schadeproblematiek en de populatie-ontwikkeling van de wolf.

6. a) We zitten nog in een delicate toestand met zeer jonge welpen. Het is ook zo dat de vader August regelmatig het hele wolventerritorium bestrijkt, zowel om het territorium af te bakenen als om te jagen. Als de vaderwolf in deze periode iets zou overkomen, kan dit grote gevolgen hebben voor het jonge wolvengezin. Om die reden is het belangrijk om in de kerngebieden maximaal rust te garanderen en verstoring tot het minimum te beperken.

Zoals ik recent bekend heb gemaakt, zetten wij deze maatregel voor de genoemde kerngebieden uit het wolventerritorium verder tot eind augustus. We doen dit in goede verstandhouding en samenwerking met Defensie die uiteraard een belangrijke grondeigenaar is

- b) De opmaak van het gebiedsgerichte plan wordt gecoördineerd door Natuur en Bos, in samenwerking met INBO. Op dit moment is er een scopingsnota opgemaakt, waarin o.a. wordt vermeld wat het doel is van het plan, welke thema's aan bod komen, welke actoren worden betrokken, wat het voorgesteld traject is, enz. Deze nota vormt de basis om de periode samen te zitten met de verschillende actoren. Via deze bilaterale overlegmomenten worden bezorgdheden en aandachtspunten in beeld gebracht. Naast de vertegenwoordigers uit het wolvenplatform worden minstens de volgende actoren betrokken: Defensie, gemeenten binnen huidig wolvenleefgebied, lokale WBE's, Agentschap Wegen en Verkeer en Departement Omgeving. In het najaar (medio oktober) zal er vervolgens terugkoppeling zijn met het wolvenplatform.

Voor de implementatie zullen wij uiteraard maximaal gebruik maken van de bestaande overlegstructuren en instrumenten. De opdracht is in de eerste plaats om deze een lokale en gebiedsgerichte focus te geven zodat we op een geïntegreerde manier en in samenspraak met alle betrokkenen de nodige initiatieven kunnen nemen op maat van de regio waar de wolven zich gevestigd hebben. Ik geef als concreet voorbeeld het thema ontsnippering waarvoor binnen de regio reeds verscheidene studies en plannen werden gemaakt. Voor de grote ontsnipperingsinfrastructuur (zoals het bestaande Wildwaarschuwingssysteem en het geplande ecoduct over de N71) wordt hiervoor samengewerkt tussen Natuur en Bos, het departement Omgeving en de dienst AWV van mijn collega minister Peeters.

7. a) We volgen hiervoor een internationaal protocol (Reinhardt et al. 2015), dat stelt dat een wolf gevestigd is wanneer deze gedurende minstens zes maanden actief is in een regio.
- b) De opmaak van het draaiboek zal parallel lopen met het traject voor de opmaak van het gebiedsgericht plan in Noord-Limburg. Dit wil zeggen dat het definitieve draaiboek gepland is tegen eind 2020. Dit draaiboek moet een leidraad vormen bij nieuwe – al dan niet tijdelijke – vestigingen van wolf ergens in Vlaanderen en een

antwoord bieden op vragen zoals: Wie op de hoogte brengen, welke informatie aanreiken, welke communicatie organiseren, etc. In Noord-Limburg is intussen heel wat ervaring opgedaan. Dit zal mee inspiratie bieden voor het draaiboek.

- c) Natuur en Bos staat in voor de coördinatie en werkt hiervoor nauw samen met INBO. Zoals bij de vorige vraag aangegeven, loopt dit traject samen met de opmaak van een gebiedsgericht plan voor Noord-Limburg. Gelet op het belang hiervan, zal tijdens het verder opmaakproces terugkoppeling gebeuren met het wolvenplatform waarin alle betrokken actoren zetelen. De eerste bijeenkomst van het wolvenplatform is voorzien in oktober.
 - d) Op het wolvenplatform van 12 maart heb ik aangekondigd dat het draaiboek klaar zal zijn tegen einde 2020.
8. a) Een wolf die normaal gedrag vertoont, zal geen toenadering zoeken tot mensen en zal een bepaalde afstand bewaren tot mensen (>30 m) wanneer deze actief wordt benaderd. Een risicowolf kan wel toenadering zoeken, wat tot mogelijke conflicten kan leiden (zie ook vraag 5c). GW1554m (de wolf van Duffel) is op basis van dat criterium geen risico-wolf te noemen. Bij benadering of bij ruiken van mensen vluchtte hij weg. Hij maakte wel veelvuldig gebruik van menselijke infrastructuur (wegen, bruggen, tunnels, ...), ook wanneer er mensen aanwezig waren. Hij zocht echter nooit toenadering tot mensen, en negeerde ze of vermeed contact wanneer hij actief rondzwierf.

- b) Nee dit kan niet. Op basis van die definitie zou elke zwervende wolf buiten geschikt leefgebied een risicowolf zijn. Een recent arrest (11/06/2020) van het Europese Hooggerechtshof oordeelt dat wolven ook buiten natuurreservaten en wat men als gunstig leefgebied of natuurlijk verspreidingsgebied kan beschouwen beschermd zijn onder de modaliteiten van de Europese Habitatrichtlijn, zelfs wanneer ze zich in urbane omgevingen bevinden. De samenvattende vulgariserende tekst stelt letterlijk "Hieruit volgt dat er geen grenzen of beperkingen zijn aan de bescherming van artikel 12, lid 1, van de habitatrichtlijn, zodat een in het wild levend exemplaar van een beschermde diersoort dat wordt aangetroffen in de buurt van of binnen gebieden waar mensen wonen, door dergelijke gebieden trekt of zich voedt met menselijke hulpbronnen, niet kan worden beschouwd als een dier dat zijn 'natuurlijke verspreidingsgebied' heeft verlaten."

Hieruit volgt dus ook dat predatie op vee buiten zijn 'leefgebied' niet beschouwd kan worden als onnatuurlijk gedrag. De volledige tekst van het arrest is te vinden op <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-88/19>

Louter het feit dat wolven zich in een niet-aangepast gebied kunnen ophouden, wordt dan ook niet opgenomen in het kader rond risicowolven. Ik vind het wel erg belangrijk dat wij ons hier ook goed op organiseren. Dat is de reden waarom ik mijn administratie ook heb opgedragen een draaiboek uit te werken. Dit kwam daarnet reeds ter sprake.

- c) In het wolvenplan zijn in dit kader verschillende acties opgenomen, namelijk 'opstellen van een werkkader voor op vee gespecialiseerde wolven' (actie 18) en 'opmaak en operationaliseren van een werkkader rond probleemwolven' (actie 27). Momenteel is een studie in aanbesteding die moet onderzoeken hoe in andere landen (Nederland, Duitsland, Frankrijk, Italië, Polen en Zweden) met dergelijke situaties wordt omgegaan. Zowel de interacties wolf-mens, wolf-vee en wolf-hond zullen hierin uitgewerkt worden. De resultaten van deze studie zullen als basis dienen om een Vlaams kader op te maken. Ook hiervoor zal er nauw samengewerkt worden met de betrokken actoren van het wolvenplatform.

- d) De opmaak van het Vlaams kader rond probleemwolven wordt gecoördineerd door Natuur en Bos. Zoals hierboven aangegeven, zal er een studie uitgevoerd worden die in beeld moet brengen hoe hier in andere landen mee wordt omgegaan. Op basis hiervan wordt er, in samenspraak met het wolvenplatform, een Vlaams kader opgesteld.
- e) Het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) organiseert jaarlijks een samenkomst met de 'Working Group Wildlife*'. Natuur en Bos vertegenwoordigt daarin de Vlaamse Overheid. In deze groep worden o.a. ziektes bij wildlevende dieren besproken en geëvalueerd. Wolven kunnen drager zijn van rabiës net als een aantal andere zoogdieren. Het risico dat wolven rabiës overbrengen van endemische gebieden in Europa (vnl. Oost-Europa) naar België is evenwel zo goed als onbestaande. België (2001) en zijn buurlanden zijn al vele jaren rabiës vrij. Dit betekent dat het virus hier en in de ons omringende landen niet meer voorkomt. Om die status te bewaren, verzekert Sciensano de epidemiologische surveillance van rabiës in België.

De wolven die zich nu in Vlaanderen/België bevinden komen uit rabiësvrije landen of zijn hier geboren. Een normaal te verwachten incubatieperiode voor rabiës is 1 à 2 maand. Besmettingen bij wolven en andere wilde zoogdieren zouden niet onopgemerkt voorbij gaan als het natuurlijk areaal van het virus zou uitbreiden vanuit de endemische gebieden. We kunnen dus met 100% zekerheid zeggen dat de wolven in België geen drager zijn van het virus.

De meeste gevallen van humane rabiës worden opgelopen bij reizen in landen waar rabiës nog voorkomt én waar geen vaccinatieplicht voor honden geldt. Anderzijds vormt de illegale import van dieren uit diezelfde gebieden een mogelijke bron van rabiës bij dieren in België en buurlanden. Meest recente gevallen van hondsdoelheid in België dateren van 2007 en 2008 na import van honden uit Afrika. Import van (huis)dieren uit landen waar rabiës voorkomt vormt een veel groter risico voor introductie van het rabiësvirus dan natuurlijke verspreiding van het virus.

**Working Group Wildlife: This working group, established by the FASFC since 2006 already, consists of experts from different institutions/administrations such as the FASFC, Sciensano (NRL), the Regional laboratories, the Regional administrations (Flemish, Walloon and Brussels), the University of Liège and the Wildlife Health group of University of Gent, the institute of natural sciences, the Federal Public Service of Health of Public Health, Food Safety and Environment and the institute of Tropical Medicine of Antwerp. During these annual meetings the surveillance data of wildlife diseases are discussed, more in specific of the diseases where there is an interface between wildlife and domestic animals. Both groups of stakeholders (domestic animals and wildlife) share this information in order to maintain a good level of surveillance of the animal health in general for Belgium.*

- f) Op het wolvenplatform van 12 maart heb ik aangekondigd dat er een Vlaams kader zal zijn tegen eind dit jaar. Voor een grondige analyse van de aanpak in het buitenland werd een opdracht uitgeschreven. Wegens Corona kon bij een eerste prijsvraag geen kandidaat-opdrachthouder gevonden worden. Momenteel loopt een nieuwe prijsvraag.
9. Binnen het gebiedsgericht wolvenplan Noord-Limburg wordt ook aandacht besteed aan het aspect beleving. Ik wil met de lokale actoren nagaan op welke manier we kunnen omgaan met de aanwezigheid van wolven in het lokaal recreatief en toeristisch onthaalbeleid. Bosland in Noord-Limburg valt concreet samen met een belangrijk deel van het huidige wolventerritorium en heeft een actief toeristisch beleid met een nauwe samenwerking met de lokale toeristische ondernemers. In het buitenland zien we dat de aanwezigheid van grote zoogdieren plaatselijk ook een rol kan spelen in de

aantrekkingskracht en het aanbod op vlak van beleving en natuureducatie. Ik wil met het partnership Bosland en de lokale actoren nagaan wat de mogelijkheden en randvoorwaarden op dit vlak zijn. In het gebiedsgericht plan kunnen we dat op een geïntegreerde manier doen waarbij we ook grondig rekening houden met alle andere maatschappelijke aspecten die spelen.

Wat het occasioneel wolventoerisme betreft bij het opduiken van zwervers elders in Vlaanderen, moet een aanpak worden uitgetekend in het draaiboek in ontwikkeling.

10. De volgende bijeenkomst van het wolvenplatform is gepland in oktober. Overeenkomstig het wolvenplan wordt het platform minstens eenmaal per jaar samengeroepen en wordt het voorzitterschap en secretariaat opgenomen door Natuur en Bos. Het wolvenplan bepaalt ook dat "Indien de ontwikkelingen op het terrein of de voortgang van de acties dit vereisen, kan het forum frequenter bijeenkomen." Ik ben van oordeel dat dit momenteel ook het geval is en heb gevraagd aan Natuur en Bos om dit najaar nog 2 bijkomende vergaderingen te organiseren om voldoende te kunnen afstemmen over de acties die momenteel in uitwerking zijn.

BIJLAGEN

1. [Schadevergoedingen per soort per provincie](#)
2. [Subsidies aanpassing omheining \(ANB en L&V\)](#)